

УДК 378.011.3-051:355.082

ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ КУРСАНТІВ ТА ЕТАПИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Микола Баглай

викладач кафедри автобронетанкової техніки
Національна академія Національної гвардії України

Харків, Україна

ORCID ID 0000-0002-7759-2214

kaol104@ukr.net

Анотація. У статті здійснено теоретичне обґрунтування технології виховання громадянської позиції у курсантів у військових закладах вищої освіти в процесі професійної підготовки, яка представлена у вигляді структурно-змістової моделі з функціональною єдністю блоків: цільового, методологічного, організаційно-технологічного та критеріально-результативного; поетапною реалізацією процесу розвитку взаємопов'язаних когнітивного, мотиваційного, поведінкового компонентів громадянської позиції. Обґрунтовано методологічні підходи до проектування процесу виховання громадянської позиції у курсантів у військових закладах вищої освіти: системний, технологічний, особистісно-діяльнісний, культурологічний.

Дано визначення технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти як становлення громадянської, патріотично налаштованої особистості через послідовне і поетапне формування позитивної мотивації до становлення власної громадянської позиції та виконання громадянського та професійного обов'язку, набуття систем знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, розвитку громадянського світогляду та свідомості, особистісних та професійних якостей для здійснення активної громадянській позиції у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів Збройних сил України.

Визначено етапи реалізації технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти: мотиваційно-цільовий, організаційно-технологічний та рефлексивно-коригувальний. Зроблено висновок, що виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти – це чітко організований, планомірний та цілеспрямований процес формування й утвердження в курсантів почуття високої громадянської відповідальності, духовних і моральних якостей патріотизму, які характеризують його як щирого патріота рідної землі, захисника прав і свобод співвітчизників.

Ключові слова: громадянське виховання; громадянська позиція; патріотизм; громадянська активність; курсант; військовий заклад вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Теоретичне осмислення феномену громадянська позиція курсантів військових закладів передбачає розкриття особливостей його виховання у цілісному освітньому процесі сучасного військового закладу вищої освіти. Розвиток громадянського суспільства є умовою сталого, стабільного розвитку демократичної держави. Інтенсивність та кардинальність соціально-економічних, політичних та

культурних перетворень, безумовно, відбиваються на процесі формування громадянської позиції членів суспільства та визначають необхідність національно-патріотичного та громадянського виховання молоді у сучасному суспільстві. Особливу значимість мають громадянські якості особистості, її соціально-політична активність, прагнення громадянського світу, шанобливе ставлення до соціальним інститутам держави, відповідальність громадянське поведінка, громадянська ініціативність, ціннісно-сміслова орієнтованість у реальних політичних процесах (Войчун, 2020).

Становлення відповідального громадянина України включає здатність керуватися принципами законності та патріотизму, усвідомлення значущості виконання службового обов'язку, розуміння мети та морального сенсу державної служби. Виконання цих вимог зумовлює необхідність створення сучасної системи формування громадянськості молоді, що навчається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням громадянської освіти та виховання присвятили свої роботи Р. Арцишевський, Н. Бібік, М. Ілляш, В. Громовий, О. Дем'янчук, І. Костюк, П. Кендзьор, І. Жадан, І. Іванюк, В. Іванчук, А. Ковтонюк, О. Кузьменко, О. Мокрогуз, В. Оржехівський, О. Пометун, М. Рагозін, С. Рябов, І. Тараненко та ін.

Особливості військово-патріотичного виховання майбутніх офіцерів Збройних Сил України досліджували (Брижаний 2016; Воробійов, Дєточка, 2016; Єфімова, 2016; Пашкова, 2021), у яких, зокрема, наголошується, що саме сьогодні, в умовах зростання загроз її суверенітету і територіальній цілісності все більшої ваги і значення набуватимуть питання усвідомлення молоддю своєї відповідальності перед народом, державою, українським суспільством, виховання у підростаючого покоління національної самосвідомості, патріотизму, почуття поваги до інститутів держави, готовності стати на її захист, неухильно виконувати громадянський обов'язок та реалізувати громадянські права. З огляду на це, стратегічним пріоритетом військової вищої освіти мають стати не тільки передача знань, формування умінь і навичок, а й підготовка курсантів до життя і праці у нових реаліях, виховання у них громадянської позиції і відповідальності як важливих особистісних якостей (Великий, 2016). Питання виховання громадянської відповідальності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти досліджував Є. Гарбар (2018). Проте потребує ще вивчення питання розробки оновленої технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти в контексті їх професійної підготовки до захисту Вітчизни

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є

теоретичне обґрунтування технології виховання громадянської позиції курсантів військових ЗВО та висвітлення основних етапів її реалізації в освітньому процесі

Виклад основного матеріалу. Науково-педагогічне осмислення шляхів виховання громадянської позиції набуває особливого значення у військових закладах вищої освіти, у яких накопичено багатий досвід формування у курсантів громадянських якостей, патріотичних почуттів, національно-патріотичної свідомості. Адже саме від патріотичної та громадянської позиції курсанта - офіцера-випускника військового закладу вищої освіти багато в чому залежить рівень сформованості громадянської позиції і у його підлеглих, а також у наступних поколіннях військовослужбовців (Синишина, 2020).

У таких умовах зростає роль офіцера, який виконує функції керівника та наставника в ході вирішення курсантами службових та навчально-бойових завдань щодо захисту держави; роль викладача та вихователя, який допомагає курсантам формувати громадянську свідомість особистості. Тому на всіх щаблях та у всіх сферах військової освіти необхідно створювати умови для формування у курсантів якості військового професіонала, й громадянина-патріота (Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України, 2023).

Для того, щоб реалізувати це важливе завдання на практиці нами була теоретично обґрунтована та розроблена технологія виховання громадянської позиції у курсантів у військових закладах вищої освіти в процесі професійної підготовки, яка представлена функціональною єдністю блоків: цільового, методологічного, організаційно-технологічного та критеріально-результативного.

Технологію виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти визначаємо як *становлення громадянської, патріотично налаштованої особистості через послідовне і поетапне формування позитивної мотивації до становлення власної громадянської позиції та виконання громадянського та професійного обов'язку, набуття систем знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, розвитку громадянського світогляду та свідомості, особистісних та професійних якостей для здійснення активної громадянській позиції у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів Збройних сил України.*

Головна мета громадянського виховання курсантів є відродження громадянськості та патріотизму як найважливіших духовно-моральних та соціальних цінностей, формування та розвиток особистості курсанта, що володіє найважливішими активними соціально значущими якостями, здатного виявити

їх у творчому процесі в інтересах суспільства, у зміцненні та вдосконаленні його удосконалення. у тому числі, і в тих видах діяльності, які пов'язані із забезпеченням його стабільності та безпеки.

Визначена мета деталізується через *завдання*:

- вироблення *світоглядних переконань* у здобувачів освіти, які навчаються у військовому ЗВО: усвідомлення конституційного обов'язку військовослужбовця як громадянина захисника Вітчизни, сучасних тенденцій розвитку громадянського суспільства з метою дотримання громадянських прав, свобод і обов'язків військовослужбовців та громадян країни;

- актуалізація у свідомості майбутніх офіцерів громадянських цінностей, які є основою формування відповідальності за долю своєї країни та поваги до культурної та історичної спадщини України, до її традицій, готовності до громадянської дії під час проходження військової служби;

- становлення громадянської зрілості, формування професійного обов'язку, законослухняності, неухильного дотримання права і свободи інших громадян, норм військової етики;

- виховання якостей громадянськості у курсантів військового ЗВО за принципами гуманізму, демократії, національних традицій;

- оволодіння навичками взаємодії з громадянським суспільством, громадськими організаціями, громадянами, засобами масової інформації.

Методологічним підґрунтям для розробки технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти стали наступні наукові підходи:

- *системний* (В. Ковальчук, Л. Петришин, З. Слєпкань, Д. Чернілевський, Ю. Шабанова) (який дозволив розглянути процес виховання громадянської позиції курсантів у його цілісності, визначити її структуру, взаємозв'язки між елементами всередині системи та із зовнішнім середовищем; вивчити принципи функціонування системи формування цього феномену у професійній діяльності;

- *технологічний підхід* (О. Аніщенко, Н. Яковець, Т. Дем'янюк, І. Первушевська, І. Дичківська, І. Моїсєєва, О. Пехота, С. Сисоєва, П. Щербань), який дав можливість для поетапного проектування процесу виховання громадянської позиції його послідовної та планомірної реалізації на практиці, з відстеження одержуваних результатів, а також його відтворюваності, він також орієнтує дослідника на керованість освітнього процесу, що передбачає чітку заданість цілей та способів їх досягнення.

- *особистісно-діяльнісний* (І. Бех, О. Дубасенюк, С. Максименко, О. Пехота, С. Подмазін, В. Рибалка та ін.), що передбачає оперття на особистісні

установки та орієнтири курсантів у розвитку громадянської позиції та враховує характеристики, риси та їх інтереси в усвідомленні та інтеріоризації особистісного світоглядного утворення, що аналізується та реалізує *практичну* спрямованість виховання громадянської позиції курсантів у військовому ЗВО, визначаючи основні види діяльності курсантів зі своєю специфікою в освітньому середовищі військового ЗВО (*навчальна, військово-політична, службова, культурно-вихована*), що організуються як керована, і самоврядна діяльність з урахуванням особливостей їх пізнання та мотивації у військовому ЗВО з метою підвищення ефективності військово-професійної діяльності на набуття відповідних якостей офіцера як громадянина-патріота.

- *культурологічний* (В. Аніщенко, Ю. Бойчук, Г. Балл, І. Зязюн, М. Роганова, Г. Шевченко та ін.) забезпечує реалізацію ідеї про надання вітчизняним загальнокультурним цінностям пріоритетності у процесі формування громадянської самосвідомості, громадянської позиції та громадянсько-патріотичних орієнтацій і орієнтує майбутніх офіцерів у військовому ЗВО на присвоєння громадянськості як цінності для особистості та суспільства, що виявляє готовність слідувати ціннісним установкам у військово-професійній діяльності.

Технологія виховання громадянської позиції визначається загальними *закономірностями* освітнього процесу у військовому ЗВО, зокрема: єдність виховання, навчання та самовиховання; відповідність навчально-виховних впливів освітнім потребам та пізнавальним можливостям курсантів; моделювання та адаптування процесів соціалізації та професійної підготовки у військовому ЗВО до умов військово-професійної діяльності; урахування особливостей навчання і виховання освітньому процесі військового ЗВО; педагогічна взаємодія в межах субординації, дотримання військової дисципліни, які навчаються стосовно начальників, командирів, педагогів у специфічному освітньому середовищі військового ЗВО та відповідними принципами виховання військовослужбовців: науковість та цілеспрямованість виховного впливу; виховання в процесі військової діяльності; виховання військовослужбовців у колективі і через колектив; індивідуальний і диференційований підхід; поєднання вимог до військовослужбовців із повагою до їх особистості та турботою про них; опертя на позитивне в особистості воїна і військового колективу; єдність, злагодженість виховних впливів.

Розробка технології виховання громадянської позиції курсантів вимагає визначення основних видів діяльності здобувачів освіти в військовому ЗВО. В контексті предмета дослідження акцентовано на таких:

- *навчальна діяльність*, яка є основною складовою освітнього процесу у військових ЗВО і включає в себе заходи командування військових ЗВО та його структурних підрозділів, науково-педагогічних працівників з питань підготовки за фахом курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів, організації і науково-методичного забезпечення всіх видів навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки, проведення їх атестування. У процесі навчальної діяльності, поряд із засвоєнням знань, уявлень про громадянськість, йде становлення та розвиток якостей громадянськості курсантів, формуються погляди, переконання, цінності, що виражають її розуміння та сприйняття (Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, 2024)

- *військово-політична* робота здійснюється у відомчих освітніх організаціях згідно з наказом Міністерства оборони України (Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, 2020).

Слід констатувати, що завданнями військово-політичних органів прямо визначено необхідність формування у особового складу почуття патріотизму, військово-політичної свідомості та культури, усвідомленого ставлення до виконання військового обов'язку, наказів командирів і начальників, трудових (службових) обов'язків, вимог законодавчих та інших правових актів України (Петренко, 2020).

Діюча система роботи з особовим складом щодо морально-психологічного забезпечення освітнього процесу у військовому ЗВО має такі складові: морально-психологічне забезпечення бойової і мобілізаційної готовності військ, бойового чергування, бойової служби, оперативної та бойової підготовки, специфічної діяльності військових формувань; морально-психологічне забезпечення військової дисципліни та профілактику правопорушень; інформаційно-пропагандистське забезпечення; культурно-просвітницьку роботу; військово-соціальну роботу (Петренко, 2020; 12)

- *службова діяльність*, організована у військовому ЗВО відповідно до специфіки освітнього середовища, особливостей підготовки фахівців, впливає на складний процес становлення та розвитку їх громадянськості. Даний вид діяльності курсантів у військовому вузі включає несення повсякденної служби, дії у зв'язку з тривогою, патрулювання місцевості, караульну службу, стройові огляди, підготовку військових парадів і участь у них, виконання специфічних військових завдань у різній обстановці (Ковалів, Єсімов, 2020)

Поряд з цим, у розвитку громадянської позиції щонайменше значима роль численних службових заходів (збори, інструкторсько-методичні заняття, тренування, інструктажі, інформування та інших.), які у суворе відповідність до законами, наказами, інструкціями. Від того, як навчать майбутнього офіцера виконувати свої службові обов'язки, залежить ефективність та результативність його професійної діяльності, яка в цьому аспекті пов'язана, у тому числі і з дотриманням прав і свобод громадян, принципів громадянського суспільства (Гурковський, Герман, 2021).

Культурно-виховна діяльність курсантів, що забезпечує виховання громадянської позиції майбутніх офіцерів, реалізується у специфічному середовищі військового ЗВО, де відносини субординації, дотримання військової дисципліни та правопорядку є основними: «вищий військово-навчальний заклад – це не лише навчальний та науковий центр. Одночасно воно покликане бути зразковою військовою частиною, бути прикладом організованості, дисципліни, порядку, бойової готовності» (Нестеренко, 2014). Все це актуалізує проблему виховання курсантів у військовому ЗВО з урахуванням вимог, які мають відповідати сьогоднішньому історичному етапові. На наш погляд, культурно-виховна діяльність у військовому закладі вищої освіти перш за все передбачає: 1) професійно-педагогічну спрямованість навчання та виховання курсантів; 2) розвиток та вдосконалення професійно значущих якостей, необхідних у службовій діяльності; 3) набуття курсантами знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання службових обов'язків з первинних офіцерських посад; 4) виховання курсантів на кшталт неухильного дотримання правових і моральних норм, вірності присязі, професійного обов'язку та офіцерської честі (Хуртов, Титаренко, 2019).

Виховання громадянської позиції тісно пов'язано з вихованням загальної культури курсантів як критерія розвитку особистості, яка характеризується не скільки обсягом знань, скільки моральним способом її реалізації. Вивчення питань загальної культури, культури поведінки курсантів пов'язане не лише з вимогами, що містяться у наказах, інструкціях, положеннях, що є вельми необхідними і корелюються відповідно до вимог сьогодення. Проте, спираючись на філософські ідеї про людину як єдність тілесного та духовного, як творця історичного процесу, підготовленого до життєтворчості, вільного вибору власної життєдіяльності, глобальну мету сучасної освіти та виховання майбутніх офіцерів необхідно розглядати як становлення Людини Культури, стрижнем якої є суб'єктивні властивості, що визначають міру її свободи, духовності, гуманності, життєтворчості, громадянськості та патріотизму.

Технологічне забезпечення процесу виховання громадянської позиції курсантів військових ЗВО здійснювалося застосуванням наступних інструментів: методів навчання: *традиційних* (наочні, словесні, практичні, ілюстрація, показ, пояснення, самостійна робота, вправи та ін.), *інтерактивних* (метод проектів, створення практичних ситуацій, рольова гра, «мозковий штурм», круглий стіл, спаринг, моделювання ситуацій, метод кейсів, групова дискусія створення ситуації успіху, колоквиум) та ін.); методів виховання: заохочення, переконання та переконання, покарання, критика та самокритика, позитивний приклад командирів, викладачів; методів самоосвіти: коучинг, науково-проектна робота, науково-практичні веб-конференції, захист інноваційного проекту, метод портфоліо, делегування повноважень, стажування; форм навчання: лекції, практикуми, семінари у традиційних та інтерактивних формах (творчі завдання, навчальні ігри), конференції, практики та стажування у військах; форм виховання: бесіди (індивідуальні та групові), культурно-масові заходи, цивільно-патріотичні заходи, тематичні зустрічі, військові паради, святкові побудови, зустрічі з ветеранами, диспути на патріотичні теми та ін.) ; - *засобів навчання*: навчально-технічні засоби (телевізійні комплекси, персональні комп'ютери), підручники, посібники, методичні розробки, електронні бібліотеки, мультимедійне обладнання, інтернет-ресурси та інше; *засобів виховання*: засоби масової інформації, види та форми національного художнього мистецтва; військові ритуали (приведення особового складу до військової Присяги, вручення особовому складу озброєння, військової техніки та стрілецької зброї, підйом та спуск Державного прапора України, виконання Гімну України та ін.), соціальні мережі, військова атрибутика (Кобзар, 2011).

Етапами реалізації технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти є *мотиваційно-цільовий, організаційно-технологічний та результативно-рефлексивний*, що містять емоційні, інтелектуальні та тимчасові параметри розвитку громадянської позиції курсанта військового ЗВО як особистісного світоглядного утворення. Розглянемо докладно кожний з етапів технології.

Перший етап упровадження технології виховання громадянської позиції курсантів військових ЗВО – *мотиваційно-цільовий*. На цьому етапі майбутні офіцери засвоюють знання, з яких починається становлення поглядів, переконань, ціннісних установок громадянської позиції. Для цього вирішуються такі завдання: засвоєння первинних знань про громадянськість; формування уявлень про цінності у сфері громадянського суспільства; розвиток законослухняності, громадянської позиції, початкових навичок громадянської

поведінки; вироблення умінь та навичок реалізації громадянської у військово-професійній діяльності та громадянському суспільстві. Особливістю першого етапу упровадження технології є формування мотиваційної установки на майбутню військово-професійну діяльність. Так на даному етапі починається формування мотиваційно-ціннісного критерію громадянської позиції - переконань, принципів, ідеалів, які сприяють її розвитку і набувають ціннісного змісту. Цей етап відповідає першому курсу навчання курсантів у військовому ЗВО.

Другий етап упровадження те – організаційно-технологічний. На цьому етапі курсанти вивчають весь комплекс гуманітарних наук та професійних дисциплін з конкретної військової спеціальності. На цьому етапі формуються навички та вміння застосовувати отримані знання у військово-професійній діяльності. Можна стверджувати, що на даному етапі успішно розвиваються основні світоглядні знання, переконання, цінності, професійно значущі якості, що характеризують громадянську позицію. Майбутній офіцер, який проходить навчання у військовому ЗВО, на цьому етапі стає культурно-духовно розвиненою особистістю з громадянською свідомістю, системою світоглядних поглядів і уявлень про громадянськість і громадянське суспільство.

Третій етап реалізації технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти – *результативно-рефлексивний*. Основна мета даного етапу – формування у майбутніх офіцерів як громадян-захисників Вітчизни навичок та умінь застосування професійно значущих якостей громадянської позиції при проходженні практик та стажувань у військових частинах та підрозділах, а також розвиток навичок громадянської поведінки під час спілкування та взаємодії з представниками різних структур громадянського суспільства. При проходженні стажувань та практик у військових частинах та підрозділах (за конкретною військовою спеціальністю) майбутні офіцери набувають умінь, навички, що реалізуються у подальшій військово-професійній діяльності. У цьому властивості цілісності і системності громадянської позиції остаточно визначаються цьому етапі (останній курс навчання), разом із тим формуються її основні компоненти когнітивний, мотиваційний, поведінковий, що характеризують особливості змісту та структури.

Результатом упровадження розробленої технології виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти за критеріями загальної успішності та якісними показниками вихованості є високий професіоналізм майбутнього офіцера, проявляється у таких якостях: висока

професійна та загальноосвітня підготовка, що дозволяють впевнено виконувати професійну діяльність всіх рівнях; професійна компетентність у специфічних умовах відповідно до вимог служби; вміння творчо використовувати набуті знання, вміння та навички, застосовувати їх у практичній діяльності; широка ерудиція та висока загальна культура, що забезпечують певний соціальний статус як освіченої людини та державного службовця; висока професійна мобільність, що характеризується швидкістю перемикавання від одного виду діяльності до іншої; вміння аналізувати діяльність підлеглих, свою власну, приймати обґрунтовані рішення та домагатися їх виконання. Результати упровадження технології підтверджують те, що на кожному етапі послідовно та логічно взаємопов'язано вирішуються специфічні завдання щодо формування громадянської позиції курсантів в освітньому процесі військового ЗВО.

Таким чином, технологічний підхід до виховання громадянської позиції курсантів передбачає проектування освітнього процесу у військовому ЗВО з метою гарантованого досягнення дидактичних, виховних та акмеологічних цілей, що рухається від заданих вихідних установок (соціальне замовлення, освітні орієнтири, мета та зміст виховання), систему психологічних, загальнопедагогічних, дидактичних процедур взаємодії педагогів та курсантів з урахуванням їх здібностей та схильностей, спрямовану на реалізацію змісту, методів, форм та засобів громадянського виховання, адекватних цілям освіти, майбутній професійній діяльності та можливості формування громадянських якостей особистості майбутніх офіцерів.

Висновки з дослідження. Розроблена технологія забезпечує виховання громадянської позиції курсантів – майбутніх офіцерів як особистісний феномен, що має світоглядну значимість, виступає комплексом духовно-моральних установок та переживань особистості курсанта за долю Батьківщини, що виявляється у культурі почуттів, зокрема, моральних почуттях, почутті патріотизму, національно-культурній ідентичності, громадянській гідності, громадянській відповідальності, громадянському обов'язку, громадянській совісті, громадянській мужності, шанобливому ставленні та любові до Батьківщини, що відображається у соціально значущих діях, вчинках, спрямованих на забезпечення соціальних інтересів та прав людини, а також зміну соціального середовища відповідно до моральних цінностей і актуальних суспільних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войчун, О. В. (2020). Формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування : дис. ... канд. пед. наук. Нац. пед.

ун-т ім. М. П. Драгоманова, МОН України. Київ.

2. Брижаний, Є. (2016). Військово-патріотичне виховання майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки, 1*, 5–18.

3. Воробйов, Г. П. (2013). Підготовка офіцерів для сухопутних військ Збройних Сил України: історія та перспективи. *Військово-науковий вісник, 19*, 12–23.

4. Деточка, О. Д. (2016). Уявлення військовослужбовців про патріотизм та їх готовність захищати Батьківщину». *Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей: матеріали XV наук.-практ. конф. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 78–80.*

5. Єфімова, В. В. (2016). Шляхи покращення військово-патріотичного виховання військовослужбовців та членів їхніх сімей у сучасних умовах. *Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей: матеріали XV наук.-практ. конф. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 82–83.*

6. Пашкова, О. О. (2021). Військово-патріотичне виховання курсантів вищих військових навчальних закладів України (1991-2019) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. Київ,

7. Великий, Я. Б. (2016). Педагогічні умови громадянського виховання офіцерів служби порятунку: концептуальний підхід : *Педагогічний альманах, 31*, 16–22.

8. Гарбар, Є. О. (2018). Етапи дослідження виховання громадянської відповідальності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти. *Теорія і практика управління сучасними освітніми системами* : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квітня 2018 р.) за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно- педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 47–49.

9. Синишина, В. М. (2023). Психолого-педагогічні засади патріотизму як чинника формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки, 12(30)*, 452–463. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-452-463](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-452-463).

10. Проект Указу Президента України «Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України». URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadske-obgovorennya/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepczyu/> (дата звернення : 03.03.2024).

11. Наказ Міністерства оборони України № 120 від 15 02 2024 «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20> (дата звернення : 03.03.2024).

12. Наказ № 4 від 09.01.2020 «Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text> (дата звернення : 03.03.2024).

13. Організація та методика роботи з особовим складом (2020). В. М. Петренко, М. М. Ляпа, І. В. Леганьков та ін. Суми : Сумський державний університет.

14. Ковалів, М. В., Єсімов, С. С. (2020). Курсанти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України – суб'єкти державної служби в поліції. *Питання боротьби зі злочинністю, 40*, 73–80.

15. Гурковський, М. П. & Герман, О. В. (2021). Курсанти закладів освіти мвс україни як суб'єкти державно-службових відносин. *Соціально-правові студії, 4 (14)*, 41–48.

16. Нестеров, Д. І., Нестеренко, В. О., Литвинова, Г. О. & Чуйко, В. М. (2014).

Психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу курсантів у вишах МВС України. Харків : Золота миля.

17. Зміст і організація виховної та соціально-гуманітарної роботи в підрозділах університету (2019). Укладач Ю. М. Хуртов; за ред. А. В. Титаренка. Харків: НУЦЗУ.

18. Виховна робота у Збройних Силах України. (2011). А. О. Кобзар, О. В. Копаниця, В. М. Грицюк та ін. за заг. ред. Б. П. Андресюка. Чернівці : Місто.

TECHNOLOGY OF EDUCATION OF CIVIL POSITION OF CADETS AND STAGES OF ITS IMPLEMENTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF MILITARY INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Mykola Baglai

teacher of the Department of Armored Vehicles
National Academy of the National Guard of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-7759-2214

kaol104@ukr.net

Abstract. The problem of educating the civic position of cadets of military institutions of higher education is due to the fact that the development of civil society is a condition for the sustainable development of a democratic state. The intensity and radicality of socio-economic, political and cultural transformations are certainly reflected in the process of forming the civic position of members of society and determine the need for national-patriotic and civic education of youth in modern society. Of particular importance are the civic qualities of an individual, his socio-political activity, the desire for civil peace, respect for the social institutions of the state, responsibility for civil behavior, civic initiative, and value-semantic orientation in real political processes.

Modern scientific research on the essence of civic and national-patriotic education of cadets is analyzed (E. Brizhaty, G. Vorobyov, A. Detochka, V. Efimova, E. Garbar, V. Senishina, A. Pashkova). The article provides a theoretical substantiation of the technology for educating the civic position of cadets in military institutions of higher education and reveals the content of the stages of implementation in the holistic educational process.

As a result of scientific research, a definition was given of the technology for educating the civic position of cadets of military institutions of higher education as the formation of a civil, patriotic personality through the consistent and phased formation of positive motivation for the formation of one's own civic position and the fulfillment of civil and professional duties, the acquisition of knowledge systems about citizenship and understanding. its necessity and significance for the individual and society, the development of a civil worldview and consciousness, personal and professional qualities for an active civil position in the military-professional activities of future officers of the Armed Forces of Ukraine. The stages of implementation of the technology for educating the civic position of cadets of military institutions of higher education are determined: motivational-target, organizational-technological and reflective-corrective.

The developed technology for educating the civic position of cadets of military institutions of higher education is a clearly organized, systematic and purposeful process of forming and establishing in cadets a sense of high civic responsibility, spiritual and moral qualities of patriotism, which characterize him as a true patriot of his native land, a defender of the rights and freedoms of his compatriots.

Key words: civic education; civic position; patriotism; civic engagement; cadet; military institution of higher education.

REFERENCES

1. Voichun, O. V. (2020). Formuvannia hromadianskoi aktyvnosti studentiv universytetu zasobamy studentskoho samovriaduvannia : dys. ... kand. ped. nauk. Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova, MON Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Bryzhatyi, Ye. (2016). Viiskovo-patriotychno vykhovannia maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedahohichni nauky, 1*, 5–18. [in Ukrainian].
3. Vorobiov, H. P. (2013). Pidhotovka ofitseriv dlia sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy: istoriia ta perspektyvy. *Viiskovo-naukovyi visnyk, 19*, 12–23. [in Ukrainian].
4. Dietochka, O. D. (2016). Uiavlennia viiskovosluzhbovtziv pro patriotyzm ta yikh hotovnist zakhyschaty Batkivshchynu». *Patriotyzm u systemi suchasnykh suspilnykh tsinnosti: materialy XV nauk.-prakt. konf.* Kyiv: VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia», 78–80. [in Ukrainian].
5. Yefimova, V. V. (2016). Shliakhy pokrashchennia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikhnikh simei u suchasnykh umovakh. *Patriotyzm u systemi suchasnykh suspilnykh tsinnosti: materialy XV nauk.-prakt. konf.* Kyiv: VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia», 82–83. [in Ukrainian].
6. Pashkova, O. O. (2021). Viiskovo-patriotychno vykhovannia kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv Ukrainy (1991-2019) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk. Kyiv, [in Ukrainian].
7. Velykyi, Ya. B. (2016). Pedahohichni umovy hromadianskoho vykhovannia ofitseriv sluzhby poriatunku: kontseptualnyi pidkhid. *Pedahohichniy almanakh, 31*, 16–22. [in Ukrainian].
8. Harbar, Ye. O. (2018). Etapy doslidzhennia vykhovannia hromadianskoi vidpovidalnosti maibutnikh ofitseriv viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity. *Teoriia i praktyka upravlinnia suchasnymy osvitynymi systemamy : materialy Rehion. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 25 kvitnia 2018 r.) za zah. red. H. F. Ponomarovoï ; Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno- pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady. Kharkiv : FOP Petrov V. V., 47–49.* [in Ukrainian].
9. Synyshyna, V. M. (2020). Psykholoho-pedahohichni zasady patriotyzmu yak chynnyka formuvannia hromadiansko-patriotychnoi pozytsii maibutnikh ofitseriv u viiskovykh zakladakh vyshchoi osvity. *Perspektyvy ta innovatsii nauky, 12(30)*, 452–463. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-452-463](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-452-463). [in Ukrainian].
10. Proiekt Ukazu Prezydenta Ukrainy (2024) «Pro kontseptsiu viiskovo- patriotychnoho vykhovannia ta hromadskoho spryiannia bezpetsi i obroni Ukrainy». URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadske-obgovorennia/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepczyu/> (data zvernennia : 03.03.2024). [in Ukrainian].
11. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy № 120 vid 15 02 2024 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva obrony Ukrainy, viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zakladakh fakhovoi peredvyshchoi viiskovoi osvity» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20> (data zvernennia : 03.03.2024). [in Ukrainian].
12. Nakaz № 4 vid 09.01.2020 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoi diialnosti u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva obrony Ukrainy ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text> (data zvernennia : 03.03.2024). [in Ukrainian].
13. Orhanizatsiia ta metodyka roboty z osobovym skladom. (2020). V. M. Petrenko, M. M. Liapa, I. V. Lehankov ta in. Sumy : Sumskyi derzhavnyi universytet, 414 s [in Ukrainian].
14. Kovaliv, M. V., Yesimov, S. S. (2020). Kursanty zakladiv vyshchoi osvity zi spetsyfichnymy umovamy navchannia MVS Ukrainy – sub'iekty derzhavnoi sluzhby v politsii. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu, 40*, 73–80. [in Ukrainian].

15. Hurkovskiy, M. P., Herman, O. V. (2021). Kursanty zakladiv osvity mvs ukrainy yak sub'iekty derzhavno-sluzhbovykh vidnosyn. *Sotsialno-pravovi studii*, 4 (14), 41–48. [in Ukrainian].
16. Psykholoho-pedahohichne suprovodzhennia navchalno-vykhovnoho protsesu kursantiv u vyshakh MVS Ukrainy. (2014). Nesterov D. I., Nesterenko V. O., Lytvynova H.O., Chuiko V. M. Kharkiv : Zolota mylia. [in Ukrainian].
17. Zmist i orhanizatsiia vykhovnoi ta sotsialno-humanitarnoi roboty v pidrozdilakh universytetu: metodychni rekomendatsii z orhanizatsii vykhovnoi ta sotsialno-humanitarnoi roboty. (2019). Ukladach Yu.M. Khurtov; za red. A.V.Tytarenka. Kharkiv: NUTsZU,. [in Ukrainian].
18. Vykhovna robota u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. (2011). A. O. Kobzar, O. V. Kopanytsia, V. M. Hrytsiuk ta in. za zah. red. B. P. Andresiuka. Chernivtsi : Misto. [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
02.05.2024 р.